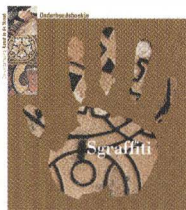

De verzameling **Kunst in de straat Werken**

Sgraffiti in Brussel
Hout en metaal op Brusselse gevels
uitgegeven door

De Koning Boudewijnstichting
met de steun van de Nationale Loterij

Onderhoudsboekjes

Gevel
Sgraffiti
Hout
Metaal

te verschijnen :

Glas
Parement
Pleister
Decors

uitgegeven door

De Koning Boudewijnstichting
met de steun van de Nationale Loterij

De dienst Monumenten en Landschappen
van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bij elk onderhoudsboekje is een gratis informatieboekje beschikbaar bij de dienst Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Tel. Groen nummer : 0800/13680

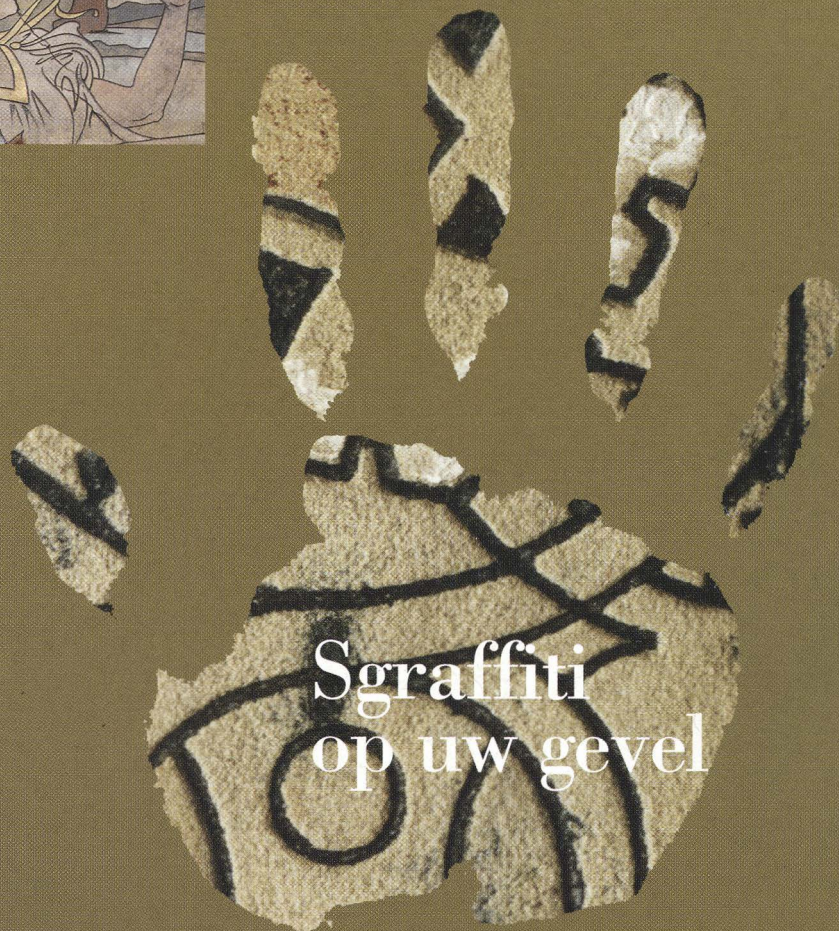
Wettelijk depot: D/1999/6860/05

De verzameling **Kunst in de straat**

Informatieboekje

**Sgraffiti
op uw gevel**

Onder de ambachtslieden en kunstenaars die zich in Brussel met sgraffiti bezighielden, bevinden zich enkele opvallende namen van meesters en atelers. Jean Baes is één van de eerste kunstenaars die zich voor sgraffiti interesseert. Samen met beeldhouwer Jean Dillens realiseert hij in 1882 de oudst bewaarde sgraffitogevel in Brussel, die van het hotel Goblet d'Alviella in Sint-Gillis.

Adolphe Crespin werkt herhaaldelijk samen met architect Paul Hankar. Zijn

werk staat sterk onder de invloed van illustratievoorstellingen en zijn voorkeur gaat uit naar dierenafbeeldingen.

Privat Livemont, beïnvloed door het symbolisme, staat in voor de decoratie van verschillende schoolgebouwen van Henri Jacobs (Groupe scolaire, Josaphatstraat in Schaarbeek - Centre Scolaire du Souverain in Oudergem - Athénée Funck-André in Brussel...).

Paul Cauchie ontwikkelt een originele, meer geometrische vormtaal waarin de figuur van de vrouw een belangrijke plaats inneemt. Zijn woning-atelier in de Frankenstraat nr. 5 in Etterbeek is het voorbeeld bij uitstek van sgraffito-toepassing.

Ook Gabriel Van Dievoet en Géo Ponchon zijn erg actief en leiden werkplaatsen die gespecialiseerd zijn in dit soort decoratie.

Al deze kunstenaars bewegen zich in en rond de art-nouveau en ontwerpen decors voor architecten als Paul Hankar, Ernest Blérot en Gustave Strauven, in perfecte harmonie met de huizen waarvoor ze bestemd zijn.

Sgraffito, graffito, sgraffiti... veel meer dan een ornamentatietechniek zijn ze de uitdrukking van een erg bijzondere kunstvorm die ten dienste staat van de inwoners van het Gewest. Als erfgenamen van een ver verleden tooien de sgraffiti met hun kleuren en vormen het merendeel van onze Brusselse art-nouveauwoningen. Om ze nog beter te kunnen bewonderen, nodig ik u uit deze kleine gids te doorlopen voor een oordeelkundige en erg boeiende kijk op onze stad...

Charles PICQUE

*Minister-Voorzitter van het
Brussels Hoofdstedelijk Gewest*

Uw sgraffiti, een schat om te koesteren

Sgraffiti zijn zo sterk aanwezig in het Brusselse straatbeeld dat hun bijdrage aan het stedelijk landschap even groot is als die van andere elementen van het geveldecor zoals ijzerwerk, deuren of glasramen.

Of het nu om eenvoudige vlakvullingen gaat of monumentale composities, sgraffiti drukken een persoonlijke stempel op de woning. Ze worden gemaakt van eenvoudig en goedkoop materiaal en getuigen van een periode waarin de inwoners ervan hielden hun gevels te laten spreken en de stad te verfraaien.

(linker pagina)

1. Jachtlaan 141, Etterbeek
Restauratie van sgraffiti van Paul Cauchie
2. Oudergemselaan 268, Etterbeek
3. Vanderschrickstraat, Sint-Gillis
4. Herkoliersstraat 35, Koelberg
5. Scholencomplex Josaphat, Schaarbeek
Sgraffiti van Privat-Livemont
6. Frankenstraat 5, Etterbeek
Sgraffiti van Paul Cauchie

Waversesteenweg 519, Etterbeek
 Restauratie van sgraffiti
 van G. Strauven

(rechter pagina)
 Kruisdagenlaan 15
 Sint-Lambrechts-Woluwe
 Onbekend kunstenaar

De term sgraffito staat voor een eeuwenoude decoratieve techniek waarbij tekeningen in mortel worden gegraveerd. De eenvoudigste sgraffitovorm wordt aangebracht op een bakstenen muur en bestaat uit een laag monochrome mortel die ingekerfd of afgekrabd wordt, waardoor een donkerdere laag tevoorschijn komt. Het resultaat is een spel van lichte lijnen waartussen zich delen met vlakke tinten bevinden. Bij meer uitgewerkte composities bestaan er verschillende technieken. Fijne opeenvolgende mortellagen kunnen in één keer worden ingekleurd of beschilderd, doorgaans met een pigmentoplossing die gefixeerd wordt door middel van een silicaat om te

weerstaan aan slechte weersomstandigheden, maar soms ook met gouache, als de sgraffito zich binnen bevindt. Naar gelang van zijn talent en vindingrijkheid kan de ambachtsman ook de fresco-techniek toepassen, dat wil

Wat is een sgraffito?

zeggen dat hij rechtstreeks op de vochtige pleisterlaag schildert zodat de tekening onmiddellijk in de mortel vastgelegd wordt. Een variatie is het vergulden met bladgoud. Het maken van een sgraffito is een lang en veeleisend werk dat zowel het beheersen van schilderstechnieken als de kennis van bouwmaterialen vergt. Meestal brengt men sgraffiti onder vensters, kroonlijsten of balkons aan. In enkele gevallen bedekken ze de hele gevel. Soms dienen ze als interieurdecoratie of hebben ze een publicitaire functie. Bloemen, vegetaal vlechtwerk, gestileerde vrouwenfiguren en geometrische composities zijn de meest gebruikelijke motieven. De meer uitgewerkte sgraffitopanelen stellen dan weer veelal symbolische figuren, historische personages of dieren voor.

Een sgraffito laag per laag / 4^e fase

De kleur wordt met behulp van een penseel op de sgraffito aangebracht of door een opeenvolging van fijne gekleurde mortellagen.

De kunst wordt met behulp van een penseel op de stichting aangebracht of door een overeenkomstige van fijne dekkende mortelzetten.
Een stichting 1990 der 1990 4de 1990

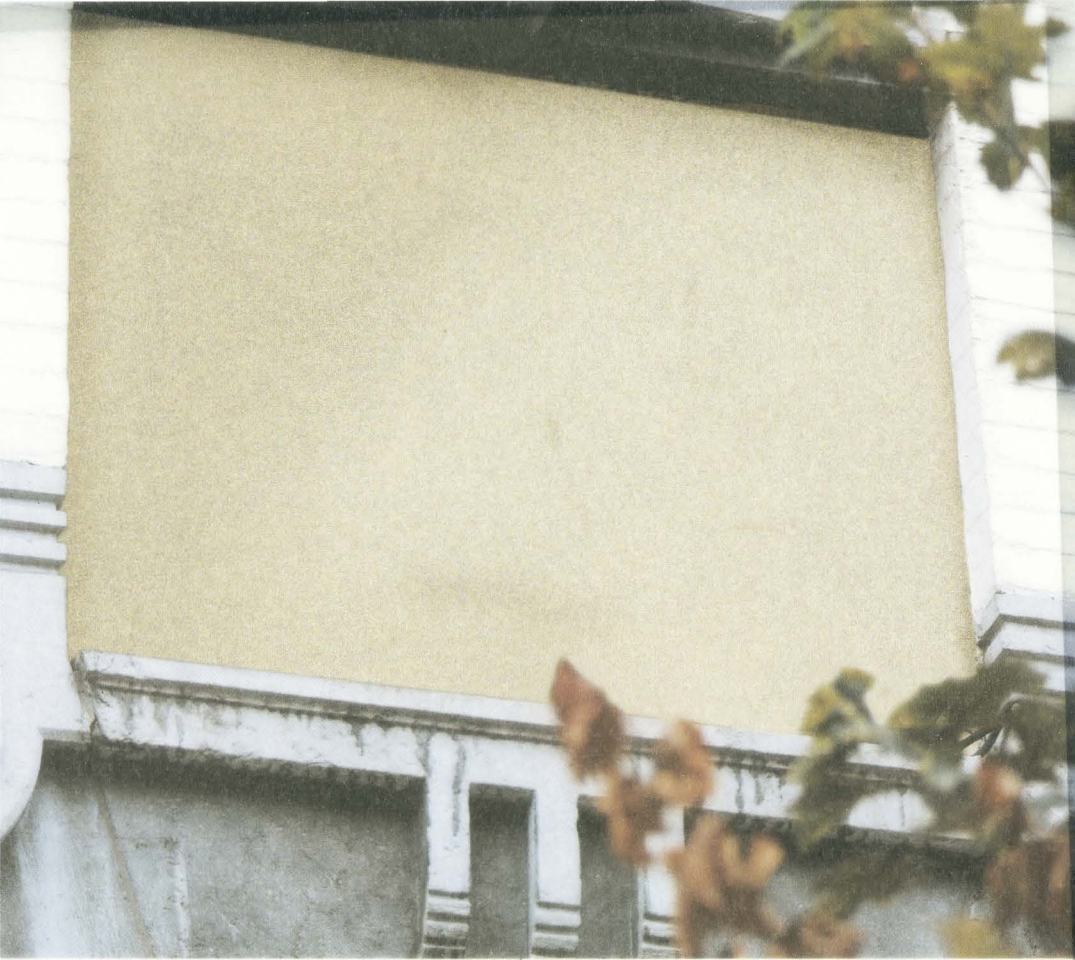
3de fase

In de mortel worden inkevingen gemaakt waardoor de onderste laag tevoorschijn komt.

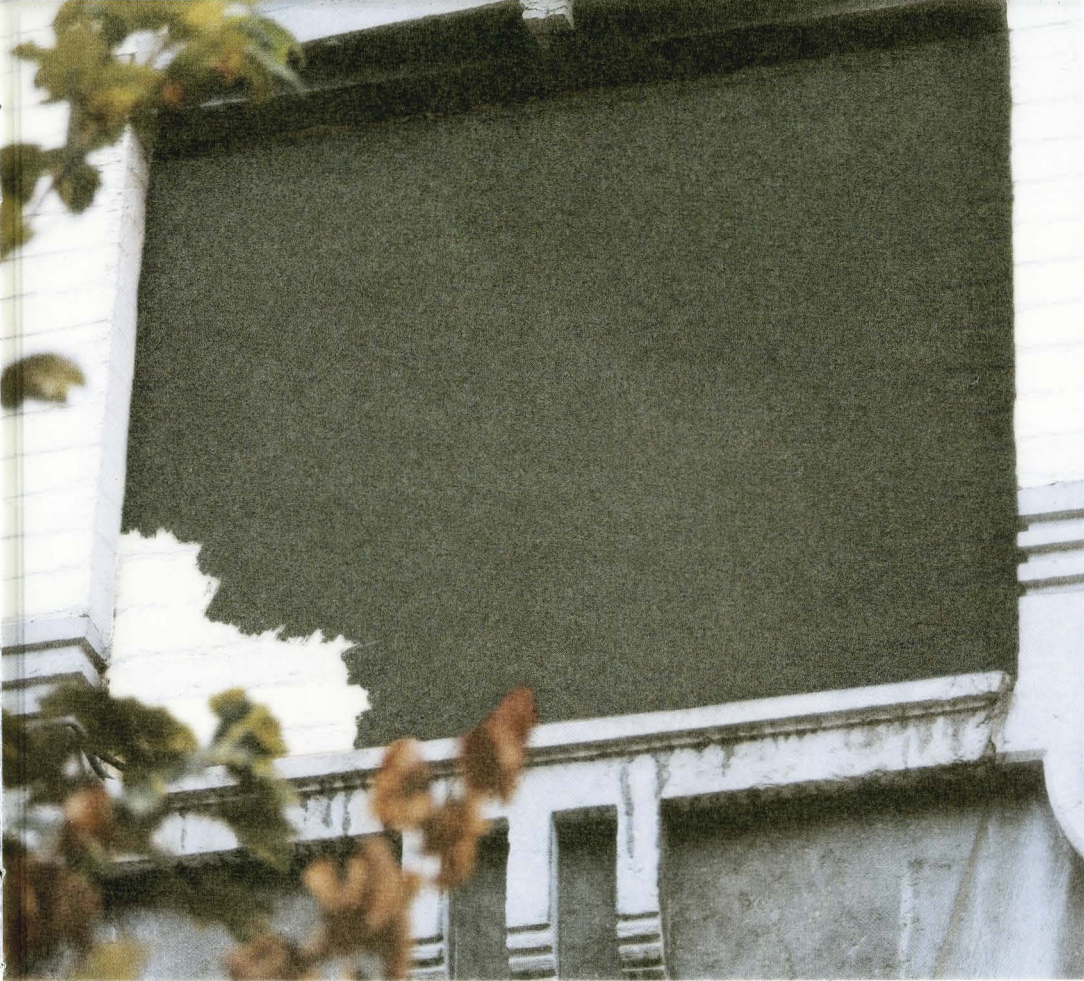
3de fase
In de laatste fase worden de afbeeldingen met een laag witte mortel bedekt.

2de fase
De zwarte onderlaag wordt vervolgens bedekt met een lichte effen mortellaag.

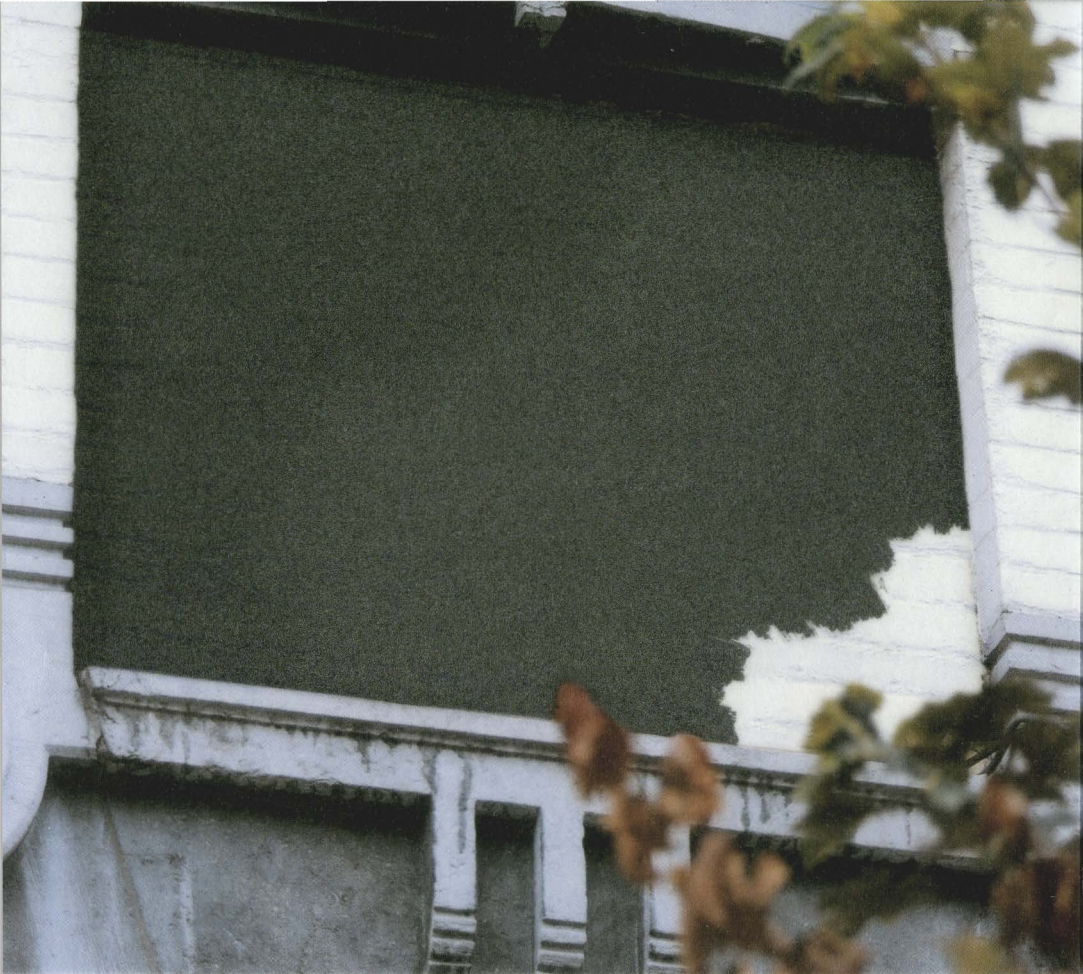
5de 1928

De zwarte ondergrond wordt vervolgens bedekt met een lichte effen mortellaag

1ste fase

De bakstenen muur wordt bedekt met een donkere mortellaag

1928

De baksteen muur wordt bedekt met
een donkere moerlilaag.

De sgraffitotechniek zoals we ze nu kennen, ontwikkelde zich in de loop van de 15de en 16de eeuw in Italië. In die tijd maakten sgraffiti onmiskenbaar deel uit van de gevels van palazzi. Vanaf de 16de eeuw vindt men ze terug in de Zwitserse, Duitse, Oostenrijkse en Oost-Europese volkskunst. Op het einde van de 19de eeuw komen de sgraffiti, net zoals de toegepaste kunsten in het algemeen, terug in de belangstelling te staan. De eerste realisaties in België verwijzen naar de Italiaanse Renaissance en zijn een imitatie van decoratieve architectuurelementen (nissen, zuilen, metselwerk...). Al snel zullen kunstenaars en ambachtsslui zich hiervan losmaken. Ze perfectioneren de techniek en ontwerpen eigen composities die typisch zijn voor de stilistische en artistieke tendenzen van die tijd. Zo vindt men er de figuratieve, historiserende en symbolische picturale stromingen in terug, net zoals het eclectisme en de art-nouveaustijl. Brussel, maar ook Wenen, Praag, Zürich of Dresden tellen duizenden gebouwen met een sgraffitodecor. De beaux-arts-stijl, die het gebruik van steen en similisteen voorschrijft en de art deco en het modernisme, die zich toeleggen op interieurontwerpen ten koste van het geveldecor, kondigen het einde van de sgraffitivaklui aan. Eén voor één verdwijnen ze en samen met hen, hun technische kennis en kunde.

Historische terugblik

Defacqzstraat 142, Sint-Gillis
Onbekend kunstenaar

Sgraffiti behouden en beschermen zoals andere gevelelementen lijkt een fundamentele opdracht te zijn in het behoud van de menselijke dimensie en het verleden van Brussel. Heel wat Brusselse sgraffiti zijn bijna honderd jaar oud. Vele zijn nog in goede staat, maar voor andere is het hoog tijd dat er ingegrepen wordt voordat de vervuiling, het weer en de tijd ze voorgoed uitwist. Om aan deze situatie halt toe te roepen proberen de Koning Boudewijnstichting, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en verschillende verenigingen (GERPM-Sc, de Stadswinkel, Inter-Environnement Bruxelles, Bral) zowel het publiek als vaklui bewust te maken van dit patrimoniaal type.

De tips van de onderhoudsboekjes

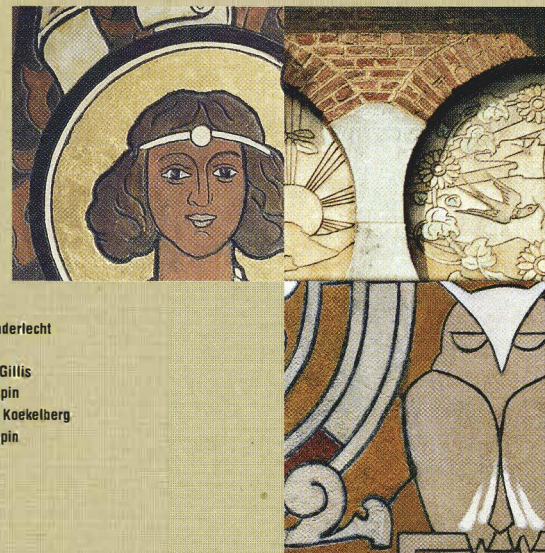
Hun acties omvatten zowel het opmaken van een inventaris, de publicatie van studies, als het organiseren van wandelparours, lezingen en restauratieprojecten. In dit

kader heeft de Koning Boudewijnstichting, in samenwerking met de dienst Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, DE ONDERHOUDSBOEKJES geschreven. Doel is de eigenaars en vaklieden in te lichten over de verschillende restauratiemogelijkheden van deze elementen. De eerste ONDERHOUDSBOEKJES pakken het probleem van sgraffiti, gevels, hout en ijzerwerk aan. Hierna volgen vier andere boekjes over glastechnieken, gevelbekledingen, bepleistering en decors. De onderhoudsboekjes kosten 150 BF.

Voor alle inlichtingen

Dienst Monumenten en Landschappen van het
Brussels Hoofdstedelijk Gewest
C.C.N.
Vooruitgangstraat 80, bus 1
1030 Brussel.
Tel. Groen nummer: 0800/13680

1. Moreastraat 70, Anderlecht
(na restauratie)
2. Bréartstraat 7, Sint-Gillis
Sgraffiti van A. Crespin
3. Herkoliersstraat 25, Koekelberg
Sgraffiti van A. Crespin
(na restauratie)

Concept en teksten

Michèle Kreutz
Isabelle Leroy
Claude Vandewattyne

Beheer en organisatie

Manoëlle Wasséige

Vertaling

Emmy Toonien

Tekstrevisie

Sibylle Valeke

Foto's

Gilles Batz, Bulding
Treatments & Application,
Françoise Descamps, dienst
Monumenten en
Landschappen van het
Brussels Hoofdstedelijk
Gewest, Marcel Van Hulst

Grafische vormgeving

Michel Bries / Mandragore

Fotogravure

Ex machina

Druk

Van Ruys, Brussel

*Met dank aan de Koning
Boudewijnstichting voor
hun medewerking*

Verantwoordelijke uitgever

Philippe Thiéry

Dienst Monumenten en
Landschappen van het
Brussels Hoofdstedelijk

Gewest

C.C.N.

Vooruitgangstraat 80, bus 1
1030 Brussel